

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д.н. Бисер Петров,

Институт по балканистика с Център по тракология, Българска академия на науките,
за дисертационния труд на

Кирил Георгиев Илиев,

докторант редовна форма на обучение в Секция „Модерни Балкани“ на Института
по балканистика с Център по тракология, Българска академия на науките,

на тема

„България и неославянското движение на Балканите 1908 – 1913 г.“

по процедура за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в
професионално направление 2.2. „История и археология“, докторска програма
„Нова и най-нова обща история“

Рецензията е изготвена на основание Заповед № 98 РД-16/08.12.2025 г. на
Директора на Института и Протокол № 1 от първото заседание на Научното жури,
проведено на 13.12.2025 г.

1. Актуалност и дисертабилност на темата

Още в самото начало на настоящата рецензия следва да се изтъкне и вземе предвид фактът, че избраната от докторанта тема изобщо не се е радвала на силен изследователски интерес, или по-точно казано, ако е имало такъв той е бил повече от скромнен. Липсата му може да се обясни с най-различни причини, в повечето случаи конюнктурни, но така или иначе става дума за една ненормално голяма историографска празнина, която трудът на Кирил Илиев е имал за задача да запълни. В това отношение той, научният му ръководител проф. дин Светлозар Елдъров и колегите от Секция „Модерни Балкани“ към Института по балканистика с Център по тракология, заслужават искрени поздравления.

Сполучливо би могло да се каже, че смисълът от разработването на темата за неославянското движение в България трябва да се търси не толкова в нейната актуалност, колкото в забравата и академичната занемареност, в която тя е била изоставена през годините. Тази нерадостна констатация се отнася изобщо за славянското движение в България за целия период от Освобождението до наши дни. Подценяването на това движение вероятно се дължи на разбирането, че то само по себе си представлява дълбок анахронизъм, осланящо се на утопични теории за славянска солидарност, които в повечето случаи са обслужвали чужди на

България интереси. От друга страна обаче, страненето от подобен род проблематика, смятана от мнозина за изчерпана или непрестижна, разкриват пред непредубедените изследователи широк и богат академичен хоризонт, към който те да насочат творческите си усилия. Такъв е случаят с Кирил Илиев, който не се е побоял да нахване в това неразработено творческо поле и да представи резултата от нелеката си и трудоемка работа.

Темата в никакъв случай не е маргинална и незначителна, защото освен всичко друго, за краткото време на съществуването си неославизмът по един или друг начин, независимо дали е бил третиран с позитивно или негативно отношение, е вълнувал на времето широк кръг от български политици, творци и общественици. Една от причините за мълчаливото подминаване на тази проблематика от българската марксистка историография след 1944 г. е тази, че провеждането на най-ярката и значима проява на неославянското движение в България – Вторият подготвителен всеславянски събор в София през 1910 г. – се посреща остро критично от партията на тесните социалисти на Димитър Благоев и от видни представители на интелигенцията като Пенчо П. Славейков, Петко Ю. Годоров и Пейо К. Яворов. Тяхното крайно отрицателно отношение не се дължи на славянофобски или русофобски възгледи, а на позицията им спрямо реакционната и мракобесническа политика на руското самодържавие. Този неудобен факт влиза в неразрешим конфликт с наложения политически императив в казионната историография относно идиличната и нерушима българо-руска/съветска дружба.

2. Общо представяне на дисертацията

Дисертационният труд се състои от предговор, увод, три глави, заключение, извори и литература – с общ обем 310 страници. Текстът е разгърнат в сполучлива структура, което само по себе си говори за добро усвояване на включения материал, така че подборът и подредбата му да отговарят напълно на изискуемите стандарти за подобен род изследвания. Хронологическите рамки са добре обосновани и необходимите акценти са поставени там, където това се налага от хода на изложението. Самото то е издържано в академичен стил и е написано на богат и изразителен език.

В *Предговора* е обоснован изборът на темата и се дава характеристика в най-общи щрихи на такова сложно и комплексно явление каквото представлява

неославизмът. В *Увода* тази насока е доразвита с конкретните прояви и инициативи на набиращата сила тенденция към славянско единение от самото начало на 20 век до 1908 г. - долната хронологическа граница на изследването.

Първа глава се състои от три параграфа, и в нея авторът проследява развитието на неославянското движение във времето от Пражкия конгрес през 1908 г. до съвещанията на Всеславянския изпълнителен комитет от 1909 – 1910 г. в Санкт Петербург. *Вторъ глава* включва четири параграфа и е изцяло посветена на Славянския събор в София. Тази проява, представляваща фактически сърцевината на труда, е разгледана от автора до най-малки детайли. *Трета глава*, съдържаща два параграфа, разглежда състоянието в което изпада неославизмът след Софийския събор до неговия логичен край в 1913 г. Към всеки параграф има изведени подтеми, отделени със съответните заглавия.

В *Заключението* са поднесени в сбит вид общите изводи относно неославянското движение и се дава обяснение защо то се радва на толкова неспокоен и кратък живот. В последния раздел *Извори и литература* са изредени всички използвани източници за написването на дисертацията. Първичните и непубликуваните от тях са взети от различни български архивохранилища – Централен държавен архив, Български исторически архив към Народна библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ и Научен архив на Българска академия на науките. Ползвани са също така и документални сборници, издадени главно в началото на 20 век. Най-впечатляващ обаче е наборът от периодични издания, на които Кирил Илиев се е позовал в своята работа – български и чужди - общо 28 на брой. Библиографският списък, с оглед неразработеността на темата, е доста достатъчно богат и обхваща повечето достъпни, с пряко отношение към нея заглавия.

Докторантът е представил за конкурса и три излезли от печат публикации по темата на дисертацията: *Славянската идея в началото на XX в. От панславизъм към неославизъм.* - В: Юбилеен сборник „История, хора, ценности” по случай 70 годишнината на доц. д-р. Лъчезар Стоянов. София: Нов български университет, 2022, 277-287; *Неославянското движение и Деветият конгрес на славянските журналисти в София.* – В: Сб. Русия - Погледи от Балканите. София: ИБЦТ, 2023, 272-286; *Славянският събор от 1910 г. в София и македонският въпрос.* – В: Дриновски сборник, т. 15. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов, 2023, 89-95.

Освен това в материалите за конкурса той е приложил автореферат на дисертационния труд, който вярно отразява неговото съдържание, очертава поставените цели и задачи, и изрежда направените приноси.

3. Познание на проблема и научни достойнства

Както вече беше подчертано, избраната от докторанта тема представлява *tabula rasa* в българската историография. Това обстоятелство предполага изследователят, захванал се с нейното разработване, да притежава академичен опит и натрупвания, с каквито един докторант, едва проходящ в науката, трудно би могъл да се похвали. Въпреки това Кирил Илиев демонстрира анализаторски способности, които прилага върху събрания обилен емпиричен материал.

Това се отнася преди всичко за вътрешните противоречия и раздори в самото движение. Подводните политически камъни в него старателно се заобикалят от неговите протагонисти, а съществуващите спорове, например руско–полските и българо–сръбските, умишлено се потискат и не се поставят на обсъждане. Само три месеца след проведения в средата на юли 1908 г. в Прага подготвителен събор, анексията на Босна и Херцеговина от Австро-Унгария изправя неославянското движение пред остри и нерешими проблеми. Към тегнещия полски въпрос се добавят и нови разногласия на Балканите. В тези усложнени условия провеждането на общославянския конгрес се оказва проблематично. Заседанията на проведения през юли 1910 г. в София Втори подготвителен събор имат тържествен и приповдигнат характер, но изнесените доклади и речи носят по-скоро просветителски и пожелателен характер. Зад красивите думи се крият потискани противоречия, правещи замислените инициативи и намерения за по-тясно сближаване изначално утопични. Развоят на последвалите събития нагледно показва, че политическите интереси на всеки един славянски народ, колкото и да бъдат заглушавани и игнорирани по изкуствен начин, се оказват по-силни и жизнеспособни от тягата към наднационалното славянско единение.

Трябва да се има предвид, че за доброто изясняване същността на препятствията, с които неославизмът се сблъсква, но се опитва да омаловажи и заобиколи, от докторанта се е изисквало добро познаване на целия сложен комплекс от междудържавни и вътрешнодържавни проблеми на държавите, в които то намира почва. В този смисъл Кирил Илиев демонстрира необходимите познания

по събития и процеси, очертаващи пъстрия политически пейзаж в Централна и Източна Европа по това време.

Обективният и критичен поглед на Кирил Илиев обхваща тези събитията и процеси не само в пълнота, но и в дълбочина, като по-този начин представя едно по-разбираема и достоверна картина на неославянското движение от началото на 20 век. Неговото предимство на млад учен е, че той е освободен от бремето да се съобразява с идеологически и политически постулати, на каквито са били подложени колегите му от по-старите поколения. Тонът на изложението и коментарите му са лишени от пристрастия – нещо, до което почти винаги се стига, независимо за кой период става дума, при заниманията с химеричното славянско единство.

В крайна сметка дисертационният труд недвусмислено доказва, че аполитичният неославизъм, с акцент върху взаимното опознаване и сътрудничество, по замисъла си предполагащ затваряне на очите пред раздорите в славянския свят, демонстрира пълно безсилие за предотвратяване на назреващите конфликти. Затова той стремително деградира и губи почва. Междусъюзническата война му нанася непоправим удар, а Първата световна война само подписва смъртния му акт.

4. Заключение

Дисертацията на Кирил Илиев представлява оригинално и завършено изследване върху една непроучена и забравена в българската историография проблематика. Работата по нея без съмнение е била затруднена от недостига на публикации, което е наложило издираването и използването преди всичко на първични източници. От друга страна обаче, това обстоятелство придава на труда допълнителна плътност и допринася за подсилване на приносния му характер. Докторантът не просто е издирил и привлякъл огромен изворен материал, взет основно от тогавашния печат, но го е осмислил и поднесъл по един сполучлив начин.

Трудът, разбира се, не е съвършен, и по мое мнение би спечелил, ако текстът като цяло имаше по-стегнат вид. Имам предвид най-вече това, че обширните пасажи от тогавашната преса биха могли да се дадат в по-обобщен вид и с авторски коментар, а не с всички подробности, разливащи излишно изложението. Вероятно това се дължи на докторантска неопитност, която в бъдещи публикации би трябвало да се преодолее.

Така или иначе обаче, този факт не разваля цялостния емпирично-концептуален характер на дисертацията, защото направените необходими изводи и заключения са налице.

Кирил Илиев често споменава и говори за панславизма, но го прави на различни места в текста. Добре би било кратка характеристика на това славянофилско течение да се даде още в увода, защото неговият безславен край предопределя и задава впоследствие самия смисъл на неославизма. Изобщо, гледано в по-общ план, един сбит преглед на дотогавашните опити за славянско сближаване не би бил излишен, при положение че разглежданото славянско движение от началото на 20 век не идва само по себе си на празно място. Тези мои препоръки по никакъв не омаловажават извършената от докторанта работа и не развалят повече от доброто ми впечатление за нея.

Представените материали за конкурса отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника на БАН за неговото прилагане и този на Института по балканистика с Център по тракология. Направената предварителна проверка не е установила данни за извършено плагиатство.

С оглед на всичко изложено дотук смятам, че представената за публична защита дисертация „България и неославянското движение на Балканите 1908 – 1913 г.“ на Кирил Илиев притежава необходимите научни качества, даващи ми пълно основание да гласувам **за** присъждането му на образователна и научна степен „доктор“, като призовавам и останалите членове на уважаемото Научно жури да сторят същото.

30.01.2026 г.

София

Подпис:

Проф. д.н. Бисер Петров